

ნომინალიზმის პრინციპი ფულად ვალდებულებებში

გიორგი მელაძე

ადვოკატი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

შესავალი

ფულად ვალდებულებებთან დაკავშირებული სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობების მონესრიგება ყოველი სუვერენული სახელმწიფოს ექსკლუზიური უფლებამოსილებაა. დღეს არსებული სავალუტო სისტემებიდან, მსოფლიოში ყველაზე მეტად გავრცელებულია მცურავი სავალუტო რეჟიმი, რომლის შემოღებამაც ფინანსური ბრუნვის სტაბილურობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა.¹ აღსანიშნავია, რომ სამოქალაქო ურთიერთობები უპირატესად ქონებრივი ხასიათისაა, რომელთაც ეკონომიკური ფასეულობა ე.ი. კომერციული დანიშნულება და ფულადი ღირებულება გააჩნიათ.² ქართული სახელმწიფო კაპიტალისტური წყობის, მცურავი გაცვლითი კურსის მქონე ქვეყანაა,³ რომლის ეკონომიკაც ხშირად განიცდის მსოფლიო სავალუტო ბაზარზე მიმდინარე ფინანსურ რყევებს.

საქართველო, როგორც რომანულ-გერმანული კონტინენტური სამართლის ოჯახის წევრი ქვეყანა, XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული სწორედ კონტინენტური სამართლის ქვეყნების გამოცდილებას იზიარებს და ახდენს მის რეცეფციას.⁴ ქართულ სამართალში ნომინალიზმის პრინციპის აღიარება, მსოფლიო გამოცდილების გაზიარების შედეგია. ქართველი მკითხველის მიერ აღნიშნული

შედეგის შინაარსის სწორად გასააზრებლად, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია, ნომინალიზმის პრინციპის ეკონომიკური ხედვისა და სამართლებრივი დანიშნულების დახასიათება. გასათვალისწინებელია, რომ ნომინალიზმის პრინციპი ქართული სამართლისთვის ცნობილი საჯარო წესრიგის ერთ-ერთი კერძო გამოვლინებაა, რის გამოც წინამდებარე ნაშრომის მიზანი მათი ურთიერთკავშირის აღწერაცაა. ასევე, ნომინალიზმის პრინციპის შინაარსის უკეთ წარმოსაჩენად წინამდებარე ნაშრომში განხილულია მისი ალტერნატივებიც – მეტალიზმისა და ვალორიზმის პრინციპები. აღსანიშნავია, რომ, ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედების სფეროს დაზუსტებისა და განსაზღვრის მიზნით, წინამდებარე სტატიაში განხილულია მისი გამოყენების დაუშვებლობისა და რისკებისგან დაცვის შემთხვევები, ასევე გამოყენებით გამოწვეული უარყოფითი შედეგების პრევენციის საშუალებები.

როგორც საკოდიფიკაციო მოღვაწეობის გააქტიურების ორსაუკუნოვანი ისტორია ადასტურებს, შეუძლებელია ისეთი კანონის მიღება, რომელსაც ხარვეზი არ ექნება.⁵ სამართლებრივი შედეგის წინაპირობებისა და თვით სამართლებრივი შედეგის შესახებ საკანონმდებლო ინფორმაცია ვერ იქნება ყოველთვის ზუსტად განსაზღვრული.⁶ ქართულ იურიდიულ დოქტრინასა თუ სასამართლო პრაქტიკაში ერთხმად აღიარებულია, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის

¹ *Е. А. Васильев, Денежные обязательства и принцип номинализма в английском праве, Правоведение, № 2, 1975, 140.*

² *ა. კობახიძე, სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2001, 12.*

³ საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური ვებ-გვერდი: <www.npg.gov.ge> [02.06.2017].

⁴ *ს. ჯორბენაძე, ხელშეკრულების თავისუფლება სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 2017, 55.*

⁵ *ლ. ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 65.*

⁶ *რ. ციბელიუსი, იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, ლ. თოთლაძის თარგმანი, მ. ტურავას რედაქტორობით, მიუნხენი, 2006, 52.*

(შემდგომში – სკ) 389-ე მუხლი ნომინალიზმის პრინციპის დამდგენი ნორმაა. მიუხედავად ამისა, ეს ნორმა ერთ-ერთი ყველაზე სადავოა როგორც სამართლის მეცნიერთა შორის, ისე სასამართლოს მიერ მისი განმარტებისა და გამოყენებისას.⁷

I. ნომინალიზმის პრინციპის ეკონომიკური ხედვა

ფულადი ვალდებულება წარმოადგენს ღირებულების გადაცემის ვალდებულებას. იგი არ არის ნივთის გადაცემის მოვალეობა.⁸ აქედან გამომდინარე, ფულადი ვალდებულების საგანი საკმაოდ ცვალებადი სიდიდე – ფულის ღირებულებაა. ფულის ღირებულების ცვლილებას კი ძირითადად განაპირობებს სავალუტო გაცვლითი კურსი, განსაკუთრებით კი მცურავი სავალუტო რეჟიმი, რომლის დროსაც ეროვნული ვალუტის კურსის ჩამოყალიბება სავალუტო ბაზარზე არსებული მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე არის შესაძლებელი.⁹ როგორც ცნობილია, ერთი ქვეყნის ეროვნული ვალუტა შეიძლება გამომხატული (ანუ შეფასებული) იქნეს სხვა ქვეყნის სავალუტო სისტემით. თუ მათ შორის გაცვლითი კურსი იცვლება, მაშინ ვალუტის მსყიდველობითი უნარიც მასთან ერთად მერყეობს.¹⁰ ეს უკანასკნელი კი ფულის ღირებულებაა, რომელიც, თავის მხრივ, ფულადი ვალდებულების საგანია. ეკონომიკური თვალსაზრისით ფულის რეალური ღირებულება იგივე მისი გაცვლითი ღირებულებაა - გამომხატული იმ საქონლის, მომსახურების თუ უცხო ვალუტის რაოდენობით, რომლის შეს-

აძენადაც ფულადი ერთეული შეიძლება იქნეს გამოყენებული.¹¹

მოცემული ვითარების გათვალისწინებით, ფულის ღირებულებაში ზომიერი ფინანსური რყევები ხელშეკრულების დადებასა და ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის დადგომას შორის პერიოდში არ არის თვალსაჩინო, თუმცა, როდესაც სავალუტო რყევები აღწევს განსაზღვრულ ნიშნულს, საკითხი იმის თაობაზე, თუ ვინ უნდა ატაროს ფინანსური დანაკარგის რისკი, რაც ეკონომიკური ხასიათის ოპერაციებით არის განპირობებული, გადამწყვეტი ხდება.¹² ნომინალიზმის თეორია ნორმალურად ფუნქციონირებადი საბაზრო ურთიერთობების ცნებიდან წარმოიშვა და რთულია იმის თქმა, რომ იგი კატასტროფული მასშტაბის ფულადი კრიზისის აღმოსაფხვრელად იქნა შემუშავებული.¹³

ნომინალიზმის ეკონომიკური საფუძვლები ე.წ. საბაზრო ძალის პრინციპზე (**Power of the Market**) დაყრდნობით შემუშავდა.¹⁴ ამ პრინციპის თანახმად, ნომინალიზმი განიხილება, როგორც კაპიტალისტური ეკონომიკის ჩვეულებრივი ფუნქციონირების თეორიული საფუძველი. ფულადი ვალდებულების ნომინალურობა კრედიტზე დაფუძნებული ნებისმიერი სამუშაო სისტემის ნორმალური მდგომარეობაა.¹⁵ ეკონომიკურად კარგად ორგანიზებული საზოგადოების ვერც ერთი გონივრული საკრედიტო ორგანიზაცია, საანგარიშსწორებო, საგადასახადო თუ სხვა ფინანსური მექანიზმი ვერ დაეყრდნობა, ნომინალიზმის გარდა, სხვა რომელიმე სისტემას.¹⁶ საბაზრო ურთიერთობები დოლარს განიხილავს დოლარად და არა მერყევ, ცვალებად ერთეულად. ამ მიდგომის წყალობით ნომინალიზმს ბიზნეს გარიგებებში განსაზღვრულობა შეაქვს და ვაჭრობის მიმდინარეობის უწყვეტ

⁷ ზ. ჭეჭელაშვილი, სახელშეკრულებო სამართალი: შედარებით-სამართლებრივი კვლევა, თბილისი, 2008, 149.

⁸ იქვე, 146; *Васильев* (სქ.1), 141.

⁹ *ო. ანგურძე, ი. დოლონაძე, ვ. ჭარაია*, საქართველოს ეროვნული ვალუტის უსაფრთხოების პრობლემა და თანამედროვე გამოწვევები, თბილისი, 2015, 15.

¹⁰ *D. Fox*, The Case of Mixt Monies: Confirming Nominalism in the Common Law of Monetary Obligations, Legal Studies Research Paper Series, Cambridge, N 11, 2011, 2.

¹¹ *G. Kariv*, Contracts under Monetary Fluctuations: The Legal Effects of Devaluation, Northwestern University Law Review, Vol. 65, 1970, 541.

¹² *Kariv* (სქ.11), 538.

¹³ *E. Rashba*, Debts in Collapsed Foreign Currencies, The Yale Law Journal, Vol. 54, 1944, 30.

¹⁴ *Kariv* (სქ.11), 544.

¹⁵ იქვე.

¹⁶ იქვე.

რეჟიმს უჭერს მხარს. საბაზრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში „თამაში“ მუდმივად მიმდინარეობს და მისმა „მოთამაშეებმა“ დაუყოვნებლივ უნდა მიიღონ გადაწყვეტილებები. თუ შუა „თამაშის“ მსვლელობისას ფულის რეალური ღირებულება ცვლილებას განიცდის, მაშინ ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედება შეიძლება მკაცრი და რეპრესიული აღმოჩნდეს, თუმცა „თამაში“ მაინც უნდა გაგრძელდეს - გადასახადებში, ფასებსა თუ ვალდებულებებში ყოველგვარი კომპენსაციის გარეშე.¹⁷ აქედან გამომდინარე, ფულის ღირებულების ცვლილება ეკონომიკური ბაზრისთვის, უკვე წლებია, მისაღები მოვლენაა და ის ყოველთვის ესწრაფვის იმას, რომ ფულადი ერთეულის ღირებულება დროში განგრძობადი იყოს.¹⁸ ამდენად, წმინდა ეკონომიკური თვალსაზრისით, ხელშეკრულების მონაწილე მხარეებიც შეზღუდულნი არიან იმ რეალობის გათვალისწინებაში, რომლის მიხედვით ვალუტის ღირებულება დროთა განმავლობაში იცვლება. ეკონომიკური მიდგომის გამამართლებელი არგუმენტია ის, რომ ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ერთგვარი „ფასია“, რომელიც ბაზრის მონაწილეთა მიერ გადახდილ უნდა იქნეს უმაღლესი დონის სოციალური ინსტრუმენტის (ეკონომიკური ბაზრის) შეუფერხებელი ფუნქციონირებისათვის.¹⁹

მიუხედავად საბაზრო რეალობისა, ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს, რომ ხელშემკვრელი მხარისთვის ე.წ. „ინფლაციური მოგებიდან“ სარგებლის მიღება დაუშვებელია.²⁰ იმ შემთხვევაში, თუ ფულადი კრიზისი გადააჭარბებს განსაზღვრულ ლიმიტს, ნომინალისტური მიდგომა არ უნდა იქნეს გამოყენებული, რადგანაც იგი შეენიანააღმდეგება სამართლიანობისა და თანასწორობის პრინციპებს.²¹

II. ნომინალიზმის პრინციპის სამართლებრივი დანიშნულება

ნებისმიერ სამართლებრივ სისტემას ესაჭიროება, დანერგოს ისეთი პრინციპი, რომელიც ფულის შესაფასებლად იქნება განსაზღვრული.²² იურიდიულ დოქტრინაში საყოველთაოდ ცნობილი ფულის სამართლებრივი თეორიის²³ მიხედვით (Legal Theory of Money), მისი ძირითადი დამახასიათებელი თვისებაა, რომ იგი სამართლის ქმნილებაა და მასთან დაკავშირებული ურთიერთობები მონესრიგებულია სახელმწიფოს მიერ. აღნიშნული თეორიის თანახმად, სახელმწიფოებს გააჩნიათ სუვერენული უფლებამოსილება ეროვნულ ვალუტაზე და რადგანაც არ არსებობს ქვეყანა, რომელიც საკუთარ ვალუტას სხვა სახელმწიფოს ფულადი ერთეულის გათვალისწინებით დაადგენდა, ამიტომ სწორედ სავალუტო სამართალმა უნდა განსაზღვროს, თუ რა მიიჩნევა ფულად ერთეულად და როგორი ნომინალური ღირებულება მიეკუთვნება მას. მაგალითად, ის, თუ რისგან შედგებოდა 10 000 ფრანგული ფრანკი, ექსკლუზიურად იყო განსაზღვრული ფრანგული სამართალით. მსოფლიოში არ არსებობს სხვა რომელიმე სამართალი, რომელიც ამ დენომინაციის მნიშვნელობას ახსნიდა. აქედან გამომდინარე, იმ წესის აღიარებამდე მივდივართ, რომლის მიხედვითაც, ყოველი ცალკეული ქვეყნის სავალუტო სამართალი განსაზღვრავს, თუ რა მიიჩნევა ფულადი ვალდებულებების შესრულების საგნად და ვალუტის ცვლილების შემთხვევაში, როგორ ხდება იმ თანხის კონვერტირება (სხვა ვალუტაში გადაცვლა), რომელიც თავდაპირველ ვალუტაში იყო გამოხ-

¹⁷ იქვე.

¹⁸ იქვე.

¹⁹ A. Nussbaum, Money in the Law: National and International, Harvard Law Review, Vol. 64, 1951, 15.

²⁰ A. Schwartz, Sales Law and Inflation, Southern California Law Review, Vol. 50, 1976, 5.

²¹ Rashba, (სქ. 13), 30.

²² Fox, (სქ. 10), 4.

²³ N. Lenihan, The Legal Implications of The European Monetary Union Under U.S. And New-York Law, Brussels, 1998, 35. იქვე, ფულის სამართლებრივი თეორია განვითარდა გერმანელი ეკონომისტის გეორგ ფრიდრიხ კნაპის (მოღვაწეობდა 1842-1926 წლებში) მიერ შემუშავებული ფულის სახელმწიფოებრივი თეორიიდან (State Theory of Money), რომელიც 1905 წელს გამოცემულ იმავე სახელწოდების ფუნდამენტურ ნაშრომში (ორიგინალ ენაზე – Staatliche Theorie Des Geldes) ჩამოაყალიბა.

ატული.²⁴ საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ ფულადი სუვერენიტეტი სამ ექსკლუზიურ უფლებამოსილებას ანიჭებს სახელმწიფოს: 1. დაადგინოს ვალუტა, რომელიც გამოხატული იქნება მონეტებით/ბანკნოტებით და ფულადი ვალდებულებების შესრულების საგნად განსაზღვროს იგი ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე (ვალუტის დადგენის უფლებამოსილება) 2. განსაზღვროს და შეცვალოს ვალუტის ღირებულება (ვალუტის ღირებულების დადგენის უფლებამოსილება) და 3. დაარეგულიროს ეროვნული ვალუტის ან უცხო ქვეყნის ვალუტის გამოყენება საკუთარ ტერიტორიაზე (ვალუტის გამოყენების რეგულირების უფლებამოსილება).²⁵ სახელმწიფოს მხრიდან ნომინალიზმის პრინციპის დანერგვა მე-3 უფლებამოსილების – ვალუტის მიმოქცევის მონესრიგების რეალიზაციაა.

საქართველოში ზემოთ ხსენებული უფლებამოსილებები სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტის მეშვეობით არის განმტკიცებული. უპირველესად უნდა აღინიშნოს საქართველოს კონსტიტუცია, რომლის საფუძველზეც სახელმწიფოს მიერ ეროვნული ვალუტის დადგენის უფლებამოსილებაა განსაზღვრული.²⁶ ეროვნული ვალუტა კი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონით დამკვიდრდა.²⁷ რიგით მე-2 უფლებამოსილება (ვალუტის ღირებულების დადგენა) საქართველოს ეროვნული ბანკის, როგორც სავალუტო პოლიტიკის წარმმართველი ორგანოს მიერ არის რეალიზებული.²⁸ რაც შეეხება ვალუტის გამ-

ოყენების რეგულირებას, ეს უკანასკნელი სკის 389-ე მუხლის საგანი და აგრეთვე ნომინალიზმის პრინციპის სამართლებრივი დანიშნულებაა.

როგორც აღინიშნა, ნომინალისტური მიდგომა სამართლის პრინციპია. შესაბამისად, ის სახელმძღვანელო, საორიენტაციო წესად უნდა ვაღიაროთ ფულადი ვალდებულებების შესრულებისას. ამ ნიშნით ნომინალიზმი შეიძლება მივაკუთვნოთ სხვა პრინციპთა კატეგორიას, მაგალითად, როგორებიცაა თანასწორობა, კეთილსინდისიერება, ბრუნვის თავისუფლება თუ სხვა. თუმცა ის ვერ იქნება კლასიკური გაგებით სამართლის პრინციპი, რადგანაც იგი სამართლებრივი ფიქციაა. მართალია, ნომინალიზმი ფინანსური წესრიგის და თანამედროვე საზოგადოებაში უამრავი საბუღალტრო თუ საანგარიშსწორებო ინსტიტუტის ფუნდამენტია, თუმცა ფიქციას წარმოადგენს.²⁹ როგორც ცნობილია, ფიქციის მეშვეობით სამართალი ქმნის საკუთარ რეალობას. ფიქცია ემსახურება სამართლებრივ უსაფრთხოებას, რომლის დროსაც განსაზღვრული იურიდიული შედეგი დაკავშირებულია ფაქტთან, მიუხედავად იმისა, რომ ფაქტობრივი შემადგენლობის ყველა ელემენტი არ არის შესრულებული ან, სულ ცოტა, გაურკვეველია, შესრულდა თუ არა იგი.³⁰ ნომინალისტური ფიქცია ფულის ღირებულების მუდმივობის აღიარებას გულისხმობს, რასაც სავალუტო, ინფლაციური პროცესების, აგრეთვე ფულის მსყიდველობუნარიანობის შესაძლო და გარკვეულწილად გარდაუვალი ცვლილებების გაუთვალისწინებლობით აღწევს. საგულისხმოა, რომ ყველა სამართლებრივი ფიქცია არ არის ყოველთვის სარგებლის მომტანი და მათი უარყოფა გარკვეულ შემთხვევებში სასურველია.³¹ ნომინალისტური ფიქცია ყველაზე მავნებლად შეიძლება მივიჩნიოთ, რადგანაც, თუ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ფულის

²⁴ N. Lenihan, *The Legal Implications of The European Monetary Union Under U.S. and New-York Law*, Brussels, 1998, 36.

²⁵ F. Gianviti, *Current Legal Aspects of Monetary Sovereignty, Current Developments in Monetary and Financial Law*, Vol. 4, 2005, 4.

²⁶ საქართველოს კონსტიტუციის 68-ე მუხლი, მე-4 პუნქტი.

²⁷ „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 34-ე მუხლის პირველი და მე-2 პუნქტები.

²⁸ იხ. საქართველოს ეროვნული ბანკის საბჭოს დადგენილება „სხვა ქვეყნების ვალუტების მიმართ ეროვნული ვალუტის ოფიციალური გაცვლითი კურსის განსაზღვრის წესის შესახებ“ საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური ვებ-გვერდი: <www.npg.gov.ge> [06.05.2017].

²⁹ E. Hirschberg, *Monetary Law in The Modern Era of Monetary Instability*, *The Journal of Puerto Rican Law*, Vol. 21, 1982, 52.

³⁰ გ. ხუბუა, *სამართლის თეორია, თბილისი*, 2004, 197.

³¹ E. Hirschberg, *Public Policy and Monetary Nominalism*, *Israel Law Review* Vol. 8, 1973 535.

ღირებულება აშკარად ცვალებადია, ცხადია, რომ მისი გამოყენება თავიდან უნდა იქნეს აცილებული.³²

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის გარდა, ნომინალიზმის პრინციპის დანიშნულება მკაფიოდ ვლინდება საჯარო წესრიგთან, აგრეთვე სამართლის უძველეს პრინციპთან - „Pacta Sunt Servanda-სთან“³³ კავშირით.

III. ნომინალიზმის პრინციპი და საჯარო წესრიგი

საჯარო წესრიგის ცნების კლასიკური კონცეფცია ფრანგულმა სამართალმა ჩამოაყალიბა.³⁴ საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის მე-6 მუხლი განსაზღვრავს, რომ არ შეიძლება კერძო ხასიათის შეთანხმებებით დაიშვას იმ კანონის გამოყენება, რომლითაც დაინტერესებულია სახელმწიფოს საჯარო წესრიგი და კეთილი ნება.³⁵ ქართულ სამართალში ამ ცნების შემოღება დაკავშირებულია საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსთან.³⁶ მიუხედავად ამისა, საჯარო წესრიგის დეფინიცია არც დოქტრინით და არც კანონმდებლობით განსაზღვრული არ არის, თუმცა დოქტრინული ცნების განსაზღვრის მცდელობა ქართულ იურიდიულ ლიტერატურასა და სასამართლო პრაქტიკაში მინც გვხვდება.³⁷ კერძოდ, საჯარო წესრიგის ცნებაში იგულისხმება სამოქალაქო ბრუნვის ფუნდამენტური პრინციპები, როგორცაა საკუთრების, ხელშეკრულებისა და მენარმეობის თავისუფლებანი, რომელთა დარღვევით

ილახება არა მხოლოდ ურთიერთობის კონკრეტული მონაწილის უფლებები, არამედ სახელმწიფოსა და საზოგადოების ინტერესები.³⁸ აგრეთვე, საჯარო წესრიგი შეიძლება განმარტებულ იქნეს, როგორც პრეცედენტულ ნორმათა ერთობლიობა ან ინტერპრეტაცია, რომელიც საზოგადოების მიმდინარე საჭიროებებზეა დაფუძნებული.³⁹ საჯარო წესრიგის ცნების გამოყენებასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია, გაერთიანებული სამეფოს ლორდთა პალატის ერთ-ერთი ქრესტომათიული გადაწყვეტილება, რომელიც მკაფიოდ უსვამს ხაზს ამ დოქტრინის გამოყენების სფეროსთან დაკავშირებულ მკვეთრად განსხვავებულ მოსაზრებებს.⁴⁰ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მიხედვით, მამკვიდრებელმა თავისი ანდერძით განსაზღვრა მემკვიდრე, რომელიც იმ შემთხვევაში მიიღებდა სამკვიდრო ქონებას, თუ ეს უკანასკნელი გრაფის ან მარკიზის საპატიო წოდებას მოიპოვებდა. საქმის განსახილველად მონვეულ იქნა 11 მოსამართლე, საიდანაც ცხრა მოსამართლემ აღნიშნული ანდერძის პირობა არ მიიჩნია საჯარო წესრიგის საწინააღმდეგო დათქმად და, შესაბამისად, ნამდვილად ჩათვალა. დანარჩენმა ორმა მოსამართლემ იგივე პირობა საჯარო წესრიგის საწინააღმდეგო დათქმად მიიჩნია, რადგანაც მას შეიძლება მემკვიდრე წახალისებინა საპატიო წოდების მოპოვების მიზნით არასათანადო ზომებისთვის მიემართა, რაც საბოლოო ჯამში საზოგადოებაში უარყოფით ტენდეციას დანერგავდა.

აღსანიშნავია, რომ ფრანგულ სამართალში ერთმანეთისგან განასხვავებენ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საჯარო წესრიგს.⁴¹ ამ უკანასკნელით კი სახელმწიფოს ენიჭება დამატებითი უფლებები საბაზრო ეკონომიკის მართვის სფეროში.⁴² ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნომინალიზმის პრინციპი შეიძ-

³² იქვე.
³³ ხელშეკრულებანი უნდა შესრულდეს – სამოქალაქო სამართალსა და საერთაშორისო სამართალში ხელშეკრულებისადმი ერთგულების პრინციპს ნიშნავს. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ოფიციალური ვებ-გვერდი: <<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=12924>> [01.12.2020]

³⁴ ზ. გაბისონია, ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2011, 118.

³⁵ იქვე.

³⁶ *ჭანტურია* (სქ. 5), 357.

³⁷ *გაბისონია* (სქ.34), 116; *მაგალითად, იხ.* საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 13 მარტის განჩინება № ას-1064-2019; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 2 აგვისტოს გადაწყვეტილება № ას-33-33-2018.

³⁸ *ბ. ზოიძე*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, თბილისი, 2002, 178.

³⁹ *Hirschberg* (სქ. 31), 532.

⁴⁰ *Egerton v. Earl Brownlow*, გაერთიანებული სამეფოს ლორდთა პალატა, [1853] 4 HLC 1.

⁴¹ *ჭანტურია* (სქ. 5), 357.

⁴² იქვე, 358.

ლება მივაკუთვნოთ ეკონომიკური საჯარო წესრიგის (*ordre public economique*) კატეგორიას. სწორედ ამ უკანასკნელის გამოვლინებაა ნომინალისტური მიდგომა ფულად ვალდებულებებში.

ერთ-ერთი გავრცელებული შეცდომაა, რომ კარდინალური საჯარო ინტერესი ნომინალისტური გადანყვეტის მკაცრ გამოყენებას ემხრობა, მიუხედავად მსოფლიოში მიმდინარე ყოველდღიური სავალუტო ცვლილებებისა.⁴³ ფულადი ვალდებულებების განხილვისას, როგორც ნომინალიზმის მომხრეები, ისე მისი მონინალისტური მიდგომის მიმდინარე საჯარო წესრიგის დოქტრინას ეყრდნობიან. მოითხოვს თუ არა საჯარო წესრიგი, რომ ნომინალისტური მიდგომა მკაცრად იქნეს გამოყენებული? ეს იყო ის ძირითადი საკითხი, რომელიც წამოიჭრა გერმანული სასამართლოების პრაქტიკაში მე-20 საუკუნის დასაწყისში (დიდი ინფლაციის პერიოდში), როდესაც მათ გადანყვეტეს, რომ გადაეხვიათ ნომინალისტური მიდგომისგან.⁴⁴

ერთი მხრივ, შეიძლება ითქვას, რომ ფულად ვალდებულებებში სკ-ის 54-ე მუხლით გათვალისწინებული საჯარო წესრიგის დაცვა ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედებით მიიღწევა. თუმცა გვერდს ვერ ავუვლით ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულ მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც, საერთაშორისო კერძო სამართალში მოქმედი ინსტიტუტის - საჯარო წესრიგის გამოყენება შიდა სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებში არასასურველია, როგორც საკანონმდებლო ტექნიკის, აგრეთვე მონესრიგების შინაარსის გათვალისწინებით.⁴⁵ ნომინალიზმის პრინციპი სამოქალაქო ბრუნვაში საჯარო წესრიგის დაცვის უზრუნველყოფის ღონისძიებას წარმოადგენს.⁴⁶ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში აღნიშნული, ორი ერთმანეთისგან

განსხვავებული მოსაზრების შეჯერების შედეგად იქმნება შემდეგი შთაბეჭდილება: სკ-ის 389-ე მუხლით გათვალისწინებული ნომინალიზმის პრინციპი ემსახურება არა იმავე კანონის 54-ე მუხლით განსაზღვრული „შიდასახელმწიფოებრივი“ საჯარო წესრიგის, არამედ „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი იდენტური ცნების რეალიზაციას.⁴⁷ თითქოს, ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედების სფერო უცხო ელემენტით დატვირთული სამართლებრივი ურთიერთობებით განისაზღვრება და იგი ვერ იქნება საჯარო წესრიგის დამდგენი პრინციპი შიდასახელმწიფოებრივ კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში. ეს შთაბეჭდილება მცდარია, რადგან ყურადღების მიღმა არ უნდა დაგვრჩეს სკ-ის 54-ე მუხლის დანიშნულება. კერძოდ, გარიგების ნამდვილობის შეფასება და შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას მისი ბათილად ცნობა. ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების მიხედვით, გარიგების შიდასამართლებრივი ბათილობის საფუძვლად საჯარო წესრიგის აღიარება მიზანშეუწონელია.⁴⁸ თუმცა, როგორც აღინიშნა, ეკონომიკური საჯარო წესრიგის ერთ-ერთი მიზანი საბაზრო ეკონომიკის მართვაა. საბაზრო ეკონომიკა კი მოიცავს როგორც შიდასახელმწიფოებრივ, ისე უცხო ელემენტით დატვირთულ ურთიერთობებს. მაგალითად, სახელმწიფოში მიმდინარე ინფლაციური პროცესის შედეგად შესაძლებელია ადგილობრივ სანარმოებს შორის ნასყიდობის ფასი ორჯერ გაიზარდოს. მიუხედავად იმისა, რომ ნომინალიზმის პრინციპი არსობრივად საერთაშორისო კერძო სამართლებრივი ცნების - საჯარო წესრიგის დაცვის უზრუნველყოფას ემსახურება, იგი მაინც უნდა იქნეს შიდასახელმწიფოებრივ ურთიერთობებში გამოყენებული და გამყიდველს არ უნდა მიეცეს შესაძლებლობა, მყიდველისგან გაორმაგებული ფასის გადახდა მოითხოვოს. გარდა ამისა, ზემოთ ხსენებული საჯარო წესრიგის ცნების განმარტება, აგრეთვე მიუთითებს მისი

⁴³ Hirschberg (სქ. 31), 530.

⁴⁴ იქვე, 531.

⁴⁵ დ. კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 278; ასევე, იხ., სქოლიო 5, 359; მითითება: საჯარო წესრიგის საწყისი ფორმულირება (საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის მე-6 მუხლი) ანალოგიურ მიდგომას ადასტურებს.

⁴⁶ ქ. მესხიშვილი, ვალუტის კურსის ცვლილების ზეგავლენა სამოქალაქო ურთიერთობებზე, ქართული ბიზნეს სამართლის მიმოხილვა, V გამოცემა, 2016, 3.

⁴⁷ „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლი.

⁴⁸ კერესელიძე (სქ. 45), 279.

(და, შესაბამისად, ნომინალიზმის პრინციპის) მოქმედების სფეროზე არა მხოლოდ საერთაშორისო კერძო სამართლებრივ, არამედ შიდასახელმწიფოებრივ ურთიერთობებშიც.

IV. ნომინალიზმის პრინციპი და Pacta Sunt Servanda

რთულად თუ მოიძებნება საზოგადოებრივი ურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმა, რომელსაც ისეთივე ღრმა მორალური და რელიგიური გავლენა ექნება, როგორც „ხელშეკრულებათა სინმინდის“ შესახებ პრინციპს გააჩნია.⁴⁹ ცხადია, თანამედროვე სამართლებრივ ურთიერთობებში ამ პრინციპის ზემოქმედებამ სახეცვლილება განიცადა და დღეს იგი საყოველთაო სამართლებრივ იმპერატივადაა ჩამოყალიბებული.⁵⁰

პრინციპი „ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს“ ნიშნავს, რომ ხელშეკრულების მხარეს აქვს უფლება, ჰქონდეს მოლოდინი, რომ კონტრაპენტი ნაკისრ ვალდებულებას შეასრულებს.⁵¹ აღნიშნულ წესს იცნობს ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპებიც.⁵² კერძოდ, 6:111 (1) მუხლის მიხედვით: „მხარე ვალდებულია შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულება მაშინაც კი, როდესაც შესრულება გართულდა, რამდენადაც გაიზარდა შესრულების ხარჯი ან შემცირდა მისაღები შესრულების ღირებულება.“

სამოქალაქო ბრუნვაში ნომინალიზმის პრინციპის დამკვიდრების ამოსავალი ნერტილი ბაზრის ბრუნვის სტაბილურობის შენარჩუნება იყო, რა დროსაც ხელშეკრულების შესრულების პრინციპის დაცვა ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან კრიტერიუმს წარმოადგენდა.⁵³ აქედან გამომდინარე, ნომინალ-

იზმის პრინციპის მოქმედების ერთ-ერთ გამართლებელ არგუმენტად სწორედ ხელშეკრულების შესრულების პრინციპი შეიძლება დავასახელოთ.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის მიუხედავად, Pacta Sunt Servanda-ს პრინციპისგან გადახვევა შეიძლება მოტივირებულ იქნეს საჯარო წესრიგის ინტერესით⁵⁴ ან ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის მიერ გარემოებებით ბოროტად სარგებლობის აკრძალვის იმპერატიული ნორმებით, შესაბამისი კონცეფციებით და ა.შ.⁵⁵ ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედების ფარგლებთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას: როგორც კრედიტორს არ უნდა შეეძლოს ეკონომიკური გარემოებების გამო საგრძნობლად გაზრდილი მსყიდველობაუნარიანობის მქონე ფულის მიღება, ასევე მოვალე არ უნდა იყოს უფლებამოსილი, შეასრულოს მკვეთრად შემცირებული ღირებულების მქონე ფულადი ვალდებულება. ორივე შემთხვევაში მხარე ბოროტად ისარგებლებს მისგან დამოუკიდებელი გარემოებებით. აღნიშნული ვითარების თავიდან არიდება კი შესაძლებელია არა მხოლოდ მხარეთა შეთანხმებით, არამედ Pacta Sunt Servanda-ს საწინააღმდეგო Clausula Rebus Sic Stantibus-ის (ვიდრე გარემოებები არ შეიცვლება⁵⁶) პრინციპით. Pacta Sunt Servanda, მართალია, ვალდებულებითი სამართლის ფუძემდებლურ პრინციპად ითვლება, მაგრამ მოვალის იძულება, ყოველგვარი შეცვლილი გარემოებების მიუხედავად, ვალდებულების შესრულებაზე, არაგონივრული და ფატალური იქნებოდა სამოქალაქო ბრუნვისათვის, ხოლო

⁴⁹ H. Wehberg, *Pacta Sunt Servanda*, *The American Journal of International Law*, Vol.53, 1959, 775.

⁵⁰ სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ ვენის კონვენცია, (მიღებულია 1969 წლის 23 მაისს, ძალაში შევიდა 1980 წლის 27 იანვარს) პრეამბულა.

⁵¹ ნ. ხუნაშვილი, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში, თბილისი, 2016, 68.

⁵² Principles of European Contract Law, ე. ბზეკალავას, თ. ჭალიძის თარგმანი, ა. ცერცვაძის, დ. გეგენავას რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 48.

⁵³ მესხიშვილი (სქ.46), 6.

⁵⁴ შენიშვნა: საჯარო წესრიგის ცნებაზე დაყრდნობით ხელშეკრულების შესრულების პრინციპისგან გადახვევა სადავოა, რადგანაც ეს უკანასკნელი სწორედ (ნომინალიზმის პრინციპთან ერთად) საჯარო წესრიგის უზრუნველყოფას ისაზავს მიზნად.

⁵⁵ ხუნაშვილი (სქ. 51), 68.

⁵⁶ ლ. ალექსიძე, ი. ვაგუა, მ. დანელია, ე. კობახიძე, ნ. რუხაძე, ლათინური იურიდიული ტერმინოლოგია, თბილისი, 2015, 594. Clausula Rebus Sic Stantibus-სთან დაკავშირებით იხ. პ. მანკოვსკი, ა. ვუდარსკი, ლ. სირდაძე, გარიგების სუბიექტური საფუძვლის არარსებობა გერმანულ, პოლონურ, ქართულ და ევროპულ კერძო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 3/2020, 1-ლი და მომდევნო გვერდები.

ხელშეკრულება, როგორც სამართლებრივი გარიგება, აზრს დაკარგავდა.⁵⁷ აღნიშნული მოსაზრება შეიძლება გავავრცელოთ ნომინალიზმის პრინციპის გამოყენების დაუშვებლობაზე, როდესაც ფულადი ვალდებულების ღირებულება არსებითად იზრდება, რის შედეგადაც კრედიტორი დაუმსახურებელ მოგებას იღებს, ხოლო მოვალე გაუთვალისწინებელ ქონებრივ დანაკლისს განიცდის.

V. ნომინალიზმის პრინციპის ალტერნატივები

საინტერესოა, რომ ნომინალიზმის პრინციპი არ არის ფულადი ვალდებულებების მონესრიგების ერთადერთი საშუალება. სამართლის ისტორიისთვის ცნობილია ისეთი მონესრიგების ინსტრუმენტიც, როგორცაა მეტალიზმის პრინციპი. ნომინალისტურმა მიდგომამ, რომელიც თანამედროვე სამართლის ქვაკუთხეა, მე-17-მე-18 საუკუნეებში მეტალიზმის პრინციპი ჩაანაცვლა. ეს უკანასკნელი კი მანამდე ოფიციალურად გამოიყენებოდა.⁵⁸ დღეს მეტალიზმის პრინციპი აღარ გვხვდება სამართლებრივ სისტემებში და ის სამართლის ისტორიის კუთვნილებად შეიძლება მივიჩნიოთ. გასათვალისწინებელია, რომ სამართალი იცნობს ვალდებულების თეორიასაც, რომელიც ნომინალიზმის ოპოზიციურ პრინციპად შეიძლება მივიჩნიოთ. ამ პრინციპს დღესაც არ დაუკარგავს თავისი აქტუალურობა, თუმცა უპირველესად მეტალიზმის პრინციპს განვიხილავთ.

ადრეულ პერიოდში მსოფლიოს თითქმის ყველა სახელმწიფოში მეტალიზმის პრინციპი დომინირებდა. მის წამყვან პოზიციას სავაჭრო ურთიერთობებში ფულადი ვალდებულებების მონეტების მეშვეობით შესრულება განაპირობებდა. კერძოდ, სახელმწიფო, რომელიც ჭრიდა მონეტებს და სამოქალაქო ბრუნვაში უშვებდა მათ, აგრეთვე ადგენდა ძვირფასი მეტალის – ვერცხლის ან ოქროს შემცველობას

მოჭრილ მონეტებში. ცხადია, მთავრობას შეეძლო მოჭრილ მონეტაში შეემცირებინა ან გაეზარდა ძვირფასი მეტალის ოდენობა და ამით ფულის მსყიდველობაუნარიანობაზეც გავლენა მოეხდინა.⁵⁹ აღნიშნული პრინციპი აშკარად ეწინააღმდეგება ნომინალისტურ მიდგომას, კერძოდ: 1. ნომინალიზმის მიხედვით, ვალუტის განსაზღვრის საფუძველი უნდა იყოს არა ძვირფასი მეტალის შემცველობა ან მისი მსყიდველობაუნარიანობა, არამედ მოქმედი სამართლის ნორმები.⁶⁰ 2. ნომინალიზმის მიხედვით ფულადი ერთეული შეიძლება დაკავშირებული იყოს ღირებულებით წარმოდგენასთან (დოლარი უდრის დოლარს), ხოლო თვითონ ფულადი ერთეული არ არის ღირებულების მატარებელი – ის უბრალოდ აბსტრაქტული სააღრიცხვო ერთეულია, რომელშიც გამოხატულია საქონლის თუ მომსახურების ფასი. მეტალიზმისთვის კი პირიქით, ფულადი ერთეული ვერცხლის ან ოქროს (რომელიც საფუძვლად უდევს ფულად სისტემას) რაოდენობის ე.ი. ღირებულებით სავსეა. ამდენად, მეტალიზმის თეორიის თანახმად, ფულის ერთეულიც არის გარკვეული ღირებულების მატარებელი.⁶¹

ევროპაში შუა საუკუნეებში მიმდინარე ინფლაციური პროცესების გამო, ოქროს ფულის მონეტებიდან ქალაქის ფულზე გადასვლის პროცესი დაიწყო. პირველი ოფიციალური ბანკნოტები 1661 წელს სტოქჰოლმის კერძო საემისიო ბანკმა დაბეჭდა.⁶² აღსანიშნავია, რომ ნომინალიზმის პრინციპი გამოხატულებას მონეტებით ვაჭრობის დროსაც პოვებდა. კერძოდ, თავდაპირველად მონეტები მხოლოდ ოქროსი, ვერცხლის ან მათი შენადნობის იყო. აღნიშნულმა ვითარებამ გამოიწვია ძვირფასი ლითონების სიმცირე. ამ უკანასკნელმა კი მონეტების სპილენძისა და

⁵⁷ ნ. ჩიტაშვილი, შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი შესრულების გართულება და შეუძლებლობა (გერმანული და ქართული სამართლის შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი), სამართლის ჟურნალი, N 2, 2011, 137.

⁵⁸ Hirschberg (სქ. 29), 52.

⁵⁹ M. Tuason, Nominalistic Principle by Eliyahu Hirschberg, Philippine Law Journal, Vol.47, 1972, 763.

⁶⁰ იქვე.

⁶¹ Л.А. Луци, Денежное Обязательство в Гражданском и Коллизийном Праве Капиталистических Стран, Москва, 1948, 45.

⁶² G. Davies, History of Money: From Ancient Times to the Present Day, Cardiff, 2002, 554.

ბრინჯაოსგან გამოჭედვა განაპირობა, რომელთაც, განსხვავებით ძვირფასი ლითონებისგან, არ გააჩნდათ „შინაგანი“ ფასეულობა, არამედ მათზე დატანილი იყო ღირებულების აღმნიშვნელი შესაბამისი ნიშნები ანუ ნომინალი.⁶³ მას შემდეგ რაც სამოქალაქო ბრუნვაში ქალაქის ფული გაჩნდა, ნომინალიზმის პრინციპმა საბოლოოდ განდევნა მეტალიზმი და წამყვანი ადგილი დაიკავა ფულადი ვალდებულებების შესრულების კონტექსტში, ხოლო მისი მეცნიერული საფუძველი (დასაბუთება) – მოგვიანებით, მე-20 საუკუნის დასაწყისში გ. ფ. კნაპის მიერ შემუშავებული „ფულის სახელმწიფო თეორია“ გახდა.

ფულადი ვალდებულებების სამართალში უნდა განავითაროს საკუთარი დამოკიდებულება ინფლაციური პროცესების მიმართ, რადგანაც ასეთ დროს ყოველი აქტივი თუ კერძო-სამართლებრივი უფლება პრაქტიკულად გაუფასურებული ხდება და მოსახლეობის სხვადასხვა ფენა ეკონომიკური კატასტროფის წინაშე შეიძლება აღმოჩნდეს. ამდენად ამ პრობლემის გადაწყვეტის გზა შეიძლება იყოს ვალორიზმი ან რევალვაცია.⁶⁴

თეორიულად ვალორიზმის პრინციპი მეტალიზმის მსგავსია, რადგანაც ორივე მათგანი ფულის ნომინალურ ღირებულებას უარყოფს, თუმცა განსხვავდებიან იმით, რომ მეტალიზმი ვალუტაში ძვირფასი ლითონის შემცველობაზე (მის ცვლილებაზე) ამახვილებს ყურადღებას, ხოლო ვალორიზმი კი ფულის მსყიდველობაუნარიანობაზე.⁶⁵ ამ უკანასკნელის მიხედვით, ვალდებულმა პირმა უნდა დააბრუნოს არა თანხის შეთანხმებული ოდენობა, არამედ მისი ეკონომიკური ღირებულება ანუ ფულადი ვალდებულების მსყიდველობაუნარიანობა. აქედან გამომდინარე, თუ ნომინალიზმის პრინციპის მიხედვით 100 დოლარის ვალდებულება, ყოველთვის ასეთად დარჩება მიუხედავად ფულის მსყიდველობაუნარიანობის ცვლილებისა (ინფლაცია/დეფლაცია),

ვალორიზმის პრინციპი მის სანინალმდეგოდ ადგენს, რომ ინფლაცია გაზრდილი, ხოლო დეფლაცია კი შემცირებული ღირებულების დაბრუნებას მოითხოვს ისე, რომ დასაბრუნებელი თანხის ეკონომიკური ღირებულება 100 დოლარის თავდაპირველი ღირებულების (ხელშეკრულების დადების მომენტში არსებულის) მხოლოდ მიახლოებითი შეიძლება იყოს.⁶⁶ აღნიშნული არსებითი განსხვავებაა ნომინალიზმსა და ვალორიზმს შორის.

აგრეთვე მიზაშენიონილია, რომ ერთმანეთისგან გაიმიჯნოს ვალორიზმი და რევალვაცია⁶⁷. კერძოდ, როგორც უკვე აღინიშნა, ვალორიზმი უარყოფს ნომინალიზმს და მიზნად ისახავს, ჩამოაყალიბოს სამართლის ისეთი პრინციპი, რომელიც თანაბრად იქნება გამოყენებული, როგორც ჩვეულებრივ, ნორმალურ ვითარებაში, აგრეთვე განსაკუთრებულ შემთხვევებშიც, ხოლო რევალვაცია არ არის ნომინალიზმის უარყოფი ცნება და ის ვალუტის გაუფასურების პრაქტიკულ, დროებით გადაწყვეტას წარმოადგენს ფულადი კრიზისის პირობებში, რისი დამთავრების შემდეგაც კვლავ ნომინალიზმის პრინციპი ამოქმედდება.⁶⁸ ამდენად, აღნიშნული გამიჯვნის თანახმად, ვალორიზმი ნომინალიზმის თეორიული ალტერნატივაა, რომელიც სახელმწიფომ შეიძლება ფულადი ვალდებულებების შესრულების რეგულირების საფუძვლად აღიაროს (შესაბამისი სამართლებრივი ნორმის მიღების მეშვეობით), ხოლო რევალვაცია ნომინალიზმის მოქმედების პირობებშიც შეიძლება იქნეს გამოყენებული

⁶³ შენიშვნა: იმავე მიზეზებმა განაპირობა ინგლისსა და საფრანგეთში ოქროს მონეტებიდან ვერცხლის მონეტებზე გადასვლა. იქვე, 123.

⁶⁴ Hirschberg (სქ. 29), 52.

⁶⁵ Tuason (სქ. 59), 765.

⁶⁶ იქვე.
⁶⁷ რევალვაცია – ვალუტის დადგენილი კურსის გაზრდა, აწევა. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ოფიციალური ვებ-გვერდი: <<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=21817>> [01.12.2020] მითითება: ჰირშბერგი თავის შრომებში ტერმინ რევალვაციას არ იყენებს მისი ეკონომიკური მნიშვნელობით, რაც სავალუტო ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების ურთიერთქმედების ცვლილების შედეგად ვალუტის გამყარებას გულისხმობს, არამედ იგი ამ ტერმინით მოიაზრებს იმ შემთხვევას, როდესაც სასამართლო უფლებამოსილია ჩაერიოს კერძო-სამართლებრივ ურთიერთობაში და არსებული ფულადი ვალდებულების ღირებულება შეუსაბამოს ვალუტის მიმდინარე ღირებულებას.

⁶⁸ იქვე.

ეკონომიკური კრიზისის დროს ფულადი ვალდებულების სამართლიანი მოწესრიგების მიზნით. მიუხედავად ამისა, *პირშბერგის* მოცემული თეორიული გამიჯვნა არაა საყოველთაოდ აღიარებული და, განსხვავებული მოსაზრების მიხედვით, როდესაც ნომინალიზმის პრინციპი ძირითად ნორმად ითვლება, ფულადი კრიზისების დროს მაინც ვალორისტულ დოქტრინას ენიჭება უპირატესობა.⁶⁹ ამ მოსაზრებათა შორის განსხვავება დოგმატურ დასაბუთებაშია: პირველი მოსაზრების თანახმად, ფულადი კრიზისების პერიოდში ნომინალიზმის პრინციპისგან გადახვევა - ფულის არსებული მსყიდველობაუნარიანობის გათვალისწინებით - რევალვაციას გულისხმობს, ხოლო მეორე მოსაზრების მიხედვით კი იგივე ქმედება ვალორიზმის პრინციპის გამოვლინებაა. პრაქტიკული თვალსაზრისით, მათ შორის არსებითი განსხვავება არ არსებობს, რადგანაც შედეგობრივად ორივე მათგანს სამართლისთვის ოდითგანვე ცნობილი „ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების“ კონცეპტისკენ მივყავართ.

საგულისხმოა, რომ ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებს ფულადი სუვერენიტეტის საფუძველზე გააჩნიათ უფლებამოსილება, საკუთარი ქვეყნის ტერიტორიაზე დაადგინონ ისეთი პრინციპები, როგორებიცაა ნომინალიზმი ან ვალორიზმი.⁷⁰ ცხადია, არც ერთი მათგანი არ არის იდეალური, თუმცა ვალორიზმის პრინციპი გაცილებით მეტ პრობლემას მოიხსნის საკუთარ თავში, ვიდრე ნომინალიზმი. მაგალითად, მისი მოქმედების პირობებში როგორ უნდა განისაზღვროს ფულის მსყიდველობაუნარიანობა? ეწინააღმდეგება თუ არა ვალორიზმი ეკონომიკური ურთიერთობების (სამოქალაქო ბრუნვის) სტაბილურობას? დააკისრებს თუ არა ვალორიზმის პრინციპის მოქმედება მოვალეს იმაზე მეტ ვალდებულებას, ვიდრე ამ უკანასკნელმა საკუთარ თავზე თავდაპირველად აიღო?

შეამცირებს თუ არა ვალორიზმი ეროვნული ვალუტის პრესტიჟს და სხვა.⁷¹

იმ შეკითხვაზე, თუ რომელი პრინციპი დაადგინა ქართულმა სამართალმა, პასუხად მიიჩნევა, რომ მან სკ-ის 389-ე მუხლით ნომინალიზმის სასარგებლოდ გააკეთა არჩევანი. მიუხედავად ამისა, სწორედ სკ-ის 389-ე მუხლი, ანუ ნომინალიზმის დამდგენ ნორმად მიჩნეული ფორმულირება, იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას და ასეთი ცალსახა არჩევანის ამოკითხვის შესაძლებლობას არ იძლევა.

VI. ნომინალიზმის პრინციპის გამოყენების დაუშვებლობა/რისკებისგან დაცვა

ინფლაციური პროცესები სერიოზულ გავლენას ახდენს ღირებულ ინტერესებზე, განსაკუთრებით გრძელვადიან ვალდებულებებზე. მაგალითად, დაზღვევაზე (კერძოდ სიცოცხლის დაზღვევა), გრძელვადიან ქირავნობაზე, ლიზინგზე, იჯარაზე, თუ სხვა.⁷² აღნიშნული ურთიერთობების ფარგლებში ხანგრძლივი დროის გათვალისწინებით კრედიტორის მოთხოვნის უფლება შეიძლება არსებითად გაუფასურდეს. აქედან გამომდინარე, მიიჩნევა, რომ ნომინალისტური მიდგომა გრძელვადიან ურთიერთობებში უსამართლოა, რის გამოც გამონაკლისები დაშვებულ უნდა იქნეს დროის ხანგრძლივობის შესაბამისად.⁷³ კერძოდ, კანონმდებელმა 10-წლიანი ან უფრო მეტი ხნით არსებული ურთიერთობების მიმართ ვალორისტული მიდგომა უნდა აირჩიოს.⁷⁴ შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ სამართალში აღნიშნული უზრუნველყოფილია სკ-ის 389-ე მუხლის ფარგლებშიც, გარდა იმისა, რომ არსებობს სკ-ის 398-ე მუხლიც. აგრეთვე გასათვალისწინებელია თავად ნომინალიზმის პრინციპის დისპოზიციური ხასიათიც, რაც სამართლებრივი ურთიერთობის მხარეებს შესაძლებლობას აძლევს, თავიდანვე შეთანხმდნენ ფულადი ვალდებულების შესრულების მათთვის სასურველ წესზეც.

⁶⁹ Kariv (სქ. 11), 539.

⁷⁰ C. Brokelind, Discussion of Some Legal Issues Raised by the Introduction of the Euro, CFE Working Paper Series, Lund, № 25, 2000, 9.

⁷¹ Tuason (სქ. 59), 765.

⁷² Hirschberg, (სქ. 31), 536.

⁷³ მესხიშვილი (სქ. 46), 9.

⁷⁴ იქვე.

ცხადია, აღნიშნულის განხორციელება ვერ იქნება შესაძლებელი წინასწარ გაუთვალისწინებელი ინფლაციის პირობებში.

ყოველი ხანგრძლივი სამართლებრივი ურთიერთობა არ შეიძლება ჩაითვალოს გრძელვადიანად. კერძოდ, ასეთად (გრძელვადიან ურთიერთობად) უნდა ჩაითვალოს ისეთი ხელშეკრულებები, რომლითაც მისი მოქმედების ფარგლები წინასწარ განსაზღვრული ან განსაზღვრადი არ არის.⁷⁵ შესაბამისად, ამ ტიპის ურთიერთობაში სავალუტო კურსის მოულოდნელმა და არაპროგნოზირებადმა ცვლილებამ, რაც, თავის მხრივ, ფულადი ვალდებულების არსებით გაუფასურებას გამოიწვევს, შესაძლოა სკ-ის 399-ე მუხლით გათვალისწინებულ შედეგამდე მიგვიყვანოს. აღნიშნულის წინაპირობა კი ამავე მუხლის პირველი ნაწილით განსაზღვრული პატივსადები საფუძველია. მოცემული ნორმა არ განმარტავს ამ შეფასებით კატეგორიას, არამედ დაუძლეველ ძალასა და ორმხრივი ინტერესების გათვალისწინებაზე მიუთითებს. თუმცა ფორმულირებაში ნახსენებია - „მათ შორის.“ ეს უკანასკნელი კი გულისხმობს, რომ ნორმაში გაკეთებული მითითება არ არის ამომწურავი და პატივსადები საფუძვლის მაგალითები სახელშეკრულებო პრაქტიკაში შეიძლება ვიხილოთ. აქედან გამომდინარე, მასში შეიძლება მოვიაზროთ ფულადი ვალდებულების არსებითი გაუფასურებაც, მათ შორის, სავალუტო კურსის ცვლილების შედეგად. მიუხედავად ამისა, ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სკ-ის 398-ე მუხლი 399-ე მუხლთან მიმართებით, უდავოდ საგამონაკლისო წესსა და წინაპირობებს ითვალისწინებს და ამ უკანასკნელის გამოყენებას გამორიცხავს.⁷⁶ აღნიშნული მოსაზრება გამართლებულია სამართლის იმ პოლიტიკის თვალსაზრისით, რომლის მიხედვითაც, ხელშეკრულება უნდა შენარჩუნდეს.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, გრძელვადიან ურთიერთობებში ფულის

არსებითად გაუფასურების დროს, ჯერ უნდა შეფასდეს სკ-ის 389-ე და 398-ე მუხლების კონკურენციის საკითხი. ამ უკანასკნელისთვის უპირატესობის მინიჭების შემთხვევაში კი გამოყენებულ უნდა იქნეს ამავე მუხლის მე-3 ნაწილით განსაზღვრული რეგულაცია. კერძოდ, მხარეთა შორის შეუთანხმებლობის შემთხვევაში, ხელშეკრულებიდან შეიძლება გავიდეს ის მხარე, რომლის ინტერესებიც შესაბამისი სავალუტო ცვლილებების შედეგად მძიმედ დაირღვა.

როგორც აღინიშნა, ნომინალიზმის პრინციპი მხოლოდ ხელშეკრულების ვადაში მოქმედებს. უნდა დავეთანხმოთ იმ მოსაზრებას, რომ მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილების შემთხვევაში კრედიტორი ფულის მსყიდველობაუნარიანობის შემცირების წინაშე დაუცველი რჩება და აქედან გამომდინარე, სამართლიანი იქნება, თუ ფაქტობრივი, ანუ ვადაგადაცილებული, შესრულების მიმართ ნომინალიზმის პრინციპი კი არ იქნება გამოყენებული, არამედ თუკი მოვალე თანხას სავალუტო კურსის მიხედვით გადაიხდის.⁷⁷ თუმცა ვერ დავეთანხმებით აღნიშნული მოსაზრების თეორიულ დასაბუთებას, რომლის მიხედვითაც, სავალუტო კურსთა შორის სხვაობის, როგორც ზიანის ანაზღაურების, მოთხოვნა კრედიტორს სკ-ის 408-ე მუხლის საფუძველზე უნდა შეეძლოს.⁷⁸ მოცემულ შემთხვევაშიც იმავე არგუმენტაციის გამოყენება შეიძლება, რომელიც ვალუტის ცვლილების დროს ვადაგადაცილების განხილვისას იქნა მოშველიებული. კერძოდ, მართალია, მოვალის მიერ სახელშეკრულებო ვადის გადაცილება მართლსაწინააღმდეგო და შესაძლოა ბრალეული ქმედება იყოს. აგრეთვე ისიც მართებულია, რომ კრედიტორი სავალუტო კურსის ცვლილების შედეგად განიცდის ზიანს, თუმცა მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევასა და კრედიტორის მიერ განცდილ ზიანს შორის მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვში დგას სავალუტო კურსის ცვლილება, რომელიც მოვალის ნების

⁷⁵ ს. ჩაჩავა, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია, თბილისი, 2011, 76.

⁷⁶ იქვე, 80.

⁷⁷ მესხიშვილი (სკ.46), 8.

⁷⁸ იქვე.

კონტროლს მიღმა არსებული გარემოებაა. აღნიშნული არ ნიშნავს იმას, რომ მოვალემ ნომინალიზმის პრინციპის შესაბამისად უნდა გადაიხადოს თანხა, არამედ თანხის გადახდის საფუძველი სკ-ის 389-ე მუხლის პირველი წინადადების იმპერატიული დანაწესი უნდა იყოს და არა სკ-ის 408-ე მუხლი. შესაბამისად, ვიღებთ შემდეგ სურათს: სახელშეკრულებო ვადის ფარგლებში სავალუტო კურსის არსებითი ცვლილების შემთხვევაში სკ-ის 389-ე და 398-ე მუხლების კონკურენციის წინაშე შეიძლება დადგეთ იმ საფუძველით, რომ პირველი მათგანი ნომინალიზმისგან საგამონაკლისო წესს ადგენს. ხოლო ვადაგადაცილების შემთხვევაში იმავე კონკურენციის წინაშე აღმოვჩნდებით იმის გამო, რომ ნომინალიზმის პრინციპი ვადაგადაცილების შემდგომ პერიოდზე არ მოქმედებს.

ნომინალიზმის პრინციპი, სკ-ის 389-ე მუხლისგან განსხვავებით, დისპოზიციურ ხასიათს ატარებს. აქედან გამომდინარე, თუ მხარეები ფულის ღირებულების ცვლილებას წინასწარ გაითვალისწინებენ, მათ შეეძლება აღნიშნულისგან თავი დაიცივან სპეციალური დათქმებით. ხოლო თუ ისინი ამას არ გააკეთებენ, ივარაუდება, რომ მათ დანაკარგების რისკი საკუთარ თავზე აიღეს. ასეთი სპეციალური დათქმების გარეშე ხელშეკრულების დადების შემთხვევაში, ნომინალიზმის პრინციპი ნაგულისხმევ პირობად (Implied Term) მიიჩნევა.⁷⁹

ხსენებული სპეციალური დათქმები არ წარმოადგენენ კლასიკური გაგებით სახელშეკრულებო შეთანხმებებს, არამედ ისინი განეკუთვნებიან სავალუტო დათქმების კატეგორიას. იურიდიულ სამეცნიერო დოქტრინაში განასხვავებენ ოთხი სახის ძირითად სპეციალურ დათქმას: 1. დათქმა ოქროს ღირებულების შესახებ (Gold Value Clause) 2. დათქმა უცხოური ვალუტის შესახებ (Foreign Currency Clause) 3. ხელოვნური ერთეულის შესახებ დათქმა (Artificial Unit Clause) და 4. დათქმა ინდექსის შესახებ (Index Clause).⁸⁰

ოქროს ღირებულების შესახებ დათქმა მსოფლიო ისტორიის ნაწილია, რომელიც დღევანდელ რეალობაში არ გვხვდება. იგი გამოიყენებოდა მსოფლიოში მოქმედი ოქროს სტანდარტის პირობებში, რაც გულისხმობდა იმას, რომ ბანკნოტების მფლობელებს უფლება ჰქონდათ ქალაქის ფული ნებისმიერ დროს გადაეცვალებათ ბანკში ოქროზე საბაზრო ფასის შესაბამისად.⁸¹ ოქროს სტანდარტი გაუქმდა 1971 წელს, თუმცა ზოგიერთმა ქვეყანამ ეს პროცესი პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ განახორციელა. მაგალითად, აშშ-ში ნომინალიზმის პრინციპის თავიდან არიდების მიზნით მხარეთა შორის დადებულ ხელშეკრულებაში ოქროს ღირებულების შესახებ დათქმის გაკეთება 1931 წელს კონგრესის მიერ მიღებული ერთობლივი რეზოლუციის შედეგად ბათილად მიიჩნეოდა.⁸² ქართულ რეალობაში გარკვეული პარალელის გავლება შესაძლებელია საბანკო ანაბრის ხელშეკრულებასთან. კერძოდ ოქროს ანაბრთან, რომლის დროსაც საპროცენტო სარგებლის განსაზღვრა ოქროს საბაზრო ფასზეა დამოკიდებული.⁸³ განსხვავება შემდეგშია – ოქროს ღირებულების შესახებ სახელშეკრულებო დათქმა ძირითადი თანხის ოდენობის განსაზღვრაზე ახდენდა გავლენას, როდესაც „ოქროს ანაბრის“ პირობებში იმავე ოქროს ფასი საპროცენტო სარგებლის ოდენობას განსაზღვრავს.

უცხოური ვალუტის შესახებ დათქმა ყველაზე გავრცელებულია თანამედროვე სამართლებრივ ურთიერთობებში, მას ითვალისწინებს სკ-ის 383-ე მუხლი და ამაზე მიუთითებს საქართველოს უზენაესი სასამართლოც. კერძოდ ერთ-ერთი გადანყვეტილების მიხედვით, ფულის სესხის დადების დროს ყოველთვის არსებობს მისი მსყიდველობაუნარიანობის დაცემის რისკი. მხარეებს შეუძლიათ აღნიშნული რისკისგან თავი დაიცივან ფულადი ვალდებულების უცხოურ ვალუტაში დადგენის გზით ანუ გამოიყენონ უფრო მყარი ვალუტა, რომელიც წარმოადგენს ფულადი

⁷⁹ *Васильев* (სქ.1), 142.

⁸⁰ *Kariv* (სქ.11), 545.

⁸¹ *Davies* (სქ. 62), 248.

⁸² *Kariv* (სქ.11), 552.

⁸³ ზ. გაბისონია, საბანკო სამართალი, თბილისი, 2012, 212.

ვალდებულების „საზომს.“ შესაბამისად უცხოური ვალუტა ვალის, ხოლო ეროვნული კი - გადახდის ვალუტა იქნება.⁸⁴ აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში ხელშეკრულებით უცხო ვალუტის განსაზღვრა გარკვეულ რისკებთან არის დაკავშირებული. კერძოდ, გულისხმობს თუ არა ფულადი ვალდებულების შესრულების დროს უცხო ვალუტის არჩევა მატერიალური გამოსაყენებელი სამართლის არჩევასაც? აგრეთვე აღნიშნულით ხდება თუ არა განსჯადი სასამართლოს არჩევაც? აღნიშნული საკითხები ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში შესაბამისი სასამართლოს მიერ მხარეთა ნების განმარტების შედეგად უნდა გადაწყდეს.⁸⁵

ასევე აღსანიშნავია, რომ მხარეებს შესაძლებლობა აქვთ, ხელშეკრულებით ვალის ვალუტად დაადგინონ არა მხოლოდ უცხოური ვალუტა, არამედ მასსა და გადახდის ვალუტას შორის თანაფარდობაც, რაც მხარეებს ნომინალიზმის რისკებისგან დაზღვევის გაცვლით უკეთეს საშუალებას მიანიჭებს.⁸⁶

ხელოვნური ერთეულის შესახებ დათქმა, მსგავსად ოქროს ღირებულების დათქმისა, ისტორიის კუთვნილებად შეიძლება მივიჩნიოთ. ხელოვნური, იგივე წარმოსახვითი, ფულის საანგარიშო ერთეული ევროპაში გამოიყენებოდა მხოლოდ 17 ევროპული ვალუტის მიმართ. მისი დაანგარიშება ამ ვალუტების ოქროს შემცველობის მიხედვით ხდებოდა. კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე მხარეებს (ეს დათქმა საერთაშორისო კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში გამოიყენებოდა) შეეძლოთ ვალის ვალუტად წარმოსახვითი ერთეული დაედგინათ შესაბამისი 17 ევროპული ვალუტიდან ნებისმიერთ ანგარიშსწორებისას, რაც მათ დააზღვევდა რეალურ ვალუტებს შორის არსებული ფინანსური რყევებისგან.⁸⁷ 1991 წლის 1 იანვარს შემოღებულ იქნა ახალი ფულის ერთეული ევრო, რომელმაც ჩაანაცვლა ე.წ. გაან-

გარიშების ევროპული ერთეული. აქედან გამომდინარე, საერთაშორისო კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედების რისკებისგან თავის დასაცავად ამ ტიპის დათქმის გაკეთების მაგივრად ვალის ვალუტად პირდაპირ ევრო განისაზღვრება.

საინდექსო დათქმის გაკეთება გულისხმობს, რომ ფულადი ვალდებულება განისაზღვრება მხარეთა მიერ შეთანხმებული საქონლის ან მომსახურების იმ საბაზრო ღირებულებით, რომელიც ხელშეკრულების დადების დროს არსებობდა.⁸⁸ აქედან გამომდინარე, ფულადი ვალდებულების ღირებულებაზე გავლენას ახდენს არა სავალუტო კურსის ცვლილება, არამედ იმ საქონლის ან მომსახურების საბაზრო ფასის ცვლილება, რომელზეც საინდექსო დათქმა იქნება დამყარებული. მაგალითად, თუ 100 დოლარის გადახდის ვალდებულება ხელშეკრულების საფუძველზე ინდექსირებული იქნება თმის შეჭრის ფასთან, ხოლო აღნიშნული ფასი 2 დოლარიდან 3 დოლარამდე გაიზრდება, მაშინ 100 დოლარის გადახდის ვალდებულებაც შეიცვლება 150 დოლარის გადახდის ვალდებულებად. სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ აღნიშნული 100 დოლარიანი ვალდებულება განიხილება როგორც 50-ჯერ თმის შეჭრის გადახდის ვალდებულება, რომელიც მისი ფასის ცვლილებასთან ერთად იცვლება.⁸⁹ ლიტერატურაში ასევე დასახელებულია სხვა საინდექსო დათქმის მაგალითიც, როდესაც იჯარის ქირის ოდენობის განსაზღვრა სახელმწიფო მოხელის ხელფასის ოდენობის მიხედვით ხდება.⁹⁰ ქართული სამართლის ფარგლებში, კერძო ავტონომიის გათვალისწინებით, ცხადია, ხელშემკვრელ მხარეებს უფლება აქვთ, გააკეთონ მათთვის სასურველი საინდექსო დათქმა. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული დათქმის გამოყენება - ზემოთ განხილული ოქროს ღირებულების და ხელოვნური ერთეულის შესახებ დათქმებისგან გან-

⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2006 წლის 9 მარტი გადაწყვეტილება N ას-870-1138-05.

⁸⁵ Kariv (სქ.11), 560.

⁸⁶ Kariv (სქ.11), 542.

⁸⁷ იქვე.

⁸⁸ იქვე.

⁸⁹ იქვე.

⁹⁰ ჭეჭელაშვილი (სქ. 7), 149.

სხვაგვებით - დღესაც შესაძლებელია, მას ფართო გამოყენების სფერო მაინც არ აქვს.⁹¹

მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედების რისკებისგან დაზღვევის შემთხვევები საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში არ მოგვეპოვება. ინგლისური სასამართლო პრაქტიკიდან კი შეიძლება მოვიყვანოთ ერთ-ერთი გადაწყვეტილება.⁹²

საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მიხედვით, ორმა ინდურმა კომპანიამ ბამბის ნასყიდობის ხელშეკრულება გააფორმა, რომლითაც განისაზღვრა მყიდველის ვალდებულება, გაცვლითი კურსის ცვლილების შემთხვევაში კურსთა შორის სხვაობა გამყიდველისთვის ანაზღაურებინა. გამყიდველმა ბამბის მინოდების ვადას გადააცილა და ამ პერიოდში ინდურმა რუპიამ გაუფასურება განიცადა სტერლინგთან სავალუტო კურსის ცვლილების გამო. მყიდველმა დამატებითი თანხა გადაიხადა საკურსო სხვაობის დაფარვის მიზნით. თუმცა შემდგომ აღნიშნული თანხის უკან დაბრუნება მოითხოვა გამყიდველის მხრიდან ვადის დარღვევის გამო მიყენებული ზიანის ანაზღაურებით მიზნით. ინგლისის სასამართლომ დაადგინა, რომ გამყიდველმა სახელშეკრულებო ვადა დაარღვია, ხოლო მხარეთა შეთანხმება იმის თაობაზე, რომ საკურსო სხვაობის გადახდა მყიდველს ევალებოდა, გულისხმობდა აღნიშნული თანხის გადახდას დათქმული ვადის ფარგლებში გამყიდველის მიერ ბამბის მინოდების და არა ვადაგადაცილებით ვალდებულების შესრულების შემთხვევაში. აქედან გამომდინარე, მყიდველს უნდა დაბრუნებოდა მის მიერ გადახდილი თანხა.

აღნიშნული გადაწყვეტილება ნომინალიზმის პრინციპის დისპოზიციურ ხასიათს წარმოაჩენს და მიუთითებს მხარეების შესაძლებლობაზე, სპეციალური დათქმებით თავი

დაიცვან ამ პრინციპის მოქმედების უარყოფითი შედეგებისგან.

VII. ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედებით გამოწვეული უარყოფითი შედეგების პრევენციის სამართლებრივი საშუალებები

როგორც აღინიშნა, ნომინალიზმის პრინციპის უარყოფითი შედეგებისგან თავის დაღწევის ერთ-ერთი საშუალება ხელშეკრულებაში მხარეთა მიერ სავალუტო დათქმების გაკეთებაა. თუმცა გასათვალისწინებელია შემდეგი გარემოება: შესაძლებელია თუ არა ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედებისგან თავის დაცვა იმ პირობებში, როდესაც ასეთი დათქმა მხარეებს არ გაუკეთებიათ? აღნიშნულის შესაძლებლობას უნდა იძლეოდეს სამართლის მიერ ოდითგანვე შემუშავებული ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგებისა და შესრულების შეუძლებლობის კონცეპტები.

ქართული სამართლის მიხედვით შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებას ითვალისწინებს სკ-ის 398-ე მუხლი, რომელიც გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 313-ე პარაგრაფის ანალოგია.⁹³ რაც შეეხება შესრულების შეუძლებლობის კონცეპტს, როგორც ქართულ დოქტრინაშია აღნიშნული, სკ-ში შესრულების შეუძლებლობის მონესრიგების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ვაკუუმი და მას საფუძვლიანი სამართლებრივი რეგულირება არ ეთმობა.⁹⁴ ამ შემთხვევის მონესრიგების ერთადერთ საშუალებად სკ-ის 402-ე მუხლია დასახელებული, რომელიც ითვალისწინებს შესრულების შეუძლებლობას მხოლოდ მოვალის არაბრალეულობის შემთხვევაში და თანაც ვადის გადაცილების დროს.⁹⁵ ამდენად, აღნიშნული საკანონმდებლო რეალობის გათვალისწინებით, ქართული სამართლის მაგალითზე მხოლოდ ზოგადი პრინ-

⁹¹ Kariv (სქ.11), 573.

⁹² E. A. Васильев, Денежные обязательства и принцип номинализма в английском праве, Правоведение, №2,1975, სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან: *Aruna Mills Ltd vs. Dhanrajmal Gobidram*.

⁹³ ი. კროპპოლერი, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, თ. დარჯანიისა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, თ. დარჯანიის, ე. ჩაჩანიძის და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 868.

⁹⁴ ჩიტაშვილი (სქ. 57), 167.

⁹⁵ იქვე.

ციპების დონეზე თუ შეიძლება ვისაუბროთ ნომინალიზმისა და ეკონომიკური შეუძლებლობის ურთიერთმიმართებაზე.

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში განხილულია საკითხი სკ-ის 389-ე და 398-ე მუხლების კონკურენციის თაობაზე.⁹⁶ თუმცა იქიდან გამომდინარე, რომ სკ-ის 389-ე მუხლი ნომინალიზმის პრინციპის დამდგენ ნორმად მიიჩნევა, აღნიშნული კონკურენციის საკითხი დაზუსტებას საჭიროებს. კერძოდ, იმის გათვალისწინებით, რომ სკ-ის 389-ე მუხლი შეეხება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ განსაზღვრულ განსაკუთრებულ შემთხვევებს, როგორებიცაა დენომინაცია, ჰიპერინფლაცია და ვალუტის შეცვლა, ცხადია, მათი არსებობისას უპირატესობა სკ-ის 389-ე მუხლის მონესრიგებას უნდა მიენიჭოს 398-ე მუხლთან შედარებით. ამას განაპირობებს, როგორც ამ ნორმის სკ-ის 398-ე მუხლთან შედარებით უფრო სპეციალური ხასიათი, რადგანაც მხოლოდ ფულის მსყიდველობაუნარიანობისა და ვალუტის ცვლილებას შეეხება, აგრეთვე მისი იმპერატიული ფორმულირებაც, რის გამოც ეს ნორმა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ავტომატურ მისადაგებას ისახავს მიზნად.⁹⁷ აქედან გამომდინარე, მართებული იქნება, თუ ვიტყვით, რომ კონკურენცია შეიძლება არსებობდეს სკ-ის 389-ე და 398-ე მუხლებს შორის სავალუტო კურსის არსებითი ცვლილების ფარგლებში, რომლის დროსაც, მართალია, ქვეყანაში ზემოთ ჩამოთვლილი მოვლენებიდან არც ერთ მათგანს არ აქვს ადგილი, თუმცა ფულადი შესრულება კონკრეტული ურთიერთობის გათვალისწინებით შეიძლება გაუფასურდეს ან, პირიქით ფულის მსყიდველობითი უნარი კონკრეტულ ვალუტასთან მიმართებით გაიზარდოს, რაც კრედიტორისთვის სასარგებლო გარემოება იქნება.

უნდა აღინიშნოს, რომ სკ-ის 398-ე მუხლის გამოყენების წინაპირობები ნორმატიულად არ არის სრულად დადგენილი.⁹⁸ თუმცა ისინი სრულყოფილადაა განსაზღვრული საქართვე-

ლოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკით. კერძოდ: 1. შეცვლილმა გარემოებებმა უნდა გამოიწვიოს ვალდებულების შესრულების უკიდურესი დამძიმება. 2. გარემოება აშკარად უნდა შეიცვალოს ხელშეკრულების დადების შემდეგ. 3. გარემოების შეცვლის გონივრულად გათვალისწინება ხელშეკრულების დადების მომენტში არ უნდა იყოს შესაძლებელი. 4. ხელშეკრულებით გარემოებათა შეცვლის რისკი არ უნდა ეკისრებოდეს დაზარალებულ მხარეს. 5. უნდა არსებობდეს მიზეზობრივი კავშირი აშკარად შეცვლილ გარემოებასა და შესრულების გართულებას შორის.⁹⁹ აქედან გამომდინარე, სავალუტო კურსის მკვეთრი ცვლილება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება იქცეს დაზარალებული მხარის მიერ სკ-ის 398-ე მუხლით გათვალისწინებული ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნის საფუძვლად, როდესაც ის ყველა ზემოთ აღნიშნულ პირობას აკმაყოფილებს. აღსანიშნავია, რომ ისტორიული განმარტებით ეს მუხლი მოვალის ინტერესის დაცვას ისახავს მიზნად, თუმცა იგი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ფულის გაუფასურების შემთხვევაშიც კრედიტორის ინტერესის სასარგებლოდაც, მით უფრო, რომ მუხლი ზოგადად ხელშეკრულების მხარეზე მიუთითებს და არა მოვალეზე.

მიუხედავად ამისა, გასათვალისწინებელია, საერთოდ არსებობს თუ არა კონკურენცია ამ მუხლებს შორის მათივე შინაარსისა და განმარტების მიხედვით. კერძოდ, როგორც აღინიშნა სკ-ის 389-ე მუხლი ითვალისწინებს ფულადი ვალდებულების შესრულებას ხელშეკრულების დადების დღეს არსებული მსყიდველობაუნარიანობით. შესაბამისად, იმ შემთხვევაში, თუ გადახდის ვადის დადგომის დროისათვის ლარის მსყიდველობაუნარიანობა შემცირდება, მოვალეს მოუწევს გადაიხადოს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულზე მეტი თანხა (ავტომატური მისადაგება). ხოლო სკ-ის 398-ე მუხლისთვის უპირატესობის მინიჭების

⁹⁶ ჩაჩავა (სქ. 75), 82.

⁹⁷ იქვე.

⁹⁸ ჩიტაშვილი (სქ. 57), 159.

⁹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის გადაწყვეტილება Nას-7-6-2010; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 31 ოქტომბრის გადაწყვეტილება Nას-1153-1173-2011.

შემთხვევაში კრედიტორს ექნება შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების მოთხოვნის უფლება თანხის გაზრდის სახით. ამდენად, თუ შესაძლებელი იქნება მოვალის მხრიდან გაზრდილი თანხის გადახდა, მაშინ ჩვეულებრივ მოხდება მისადაგება შეცვლილი გარემოების მიმართ. არანაირი განსხვავება შედეგობრივი თვალსაზრისით ამ ორ ნორმას შორის არ ვლინდება – ორივე მათგანი მოითხოვს შესაბამისი შეცვლილი გარემოების საფუძველზე ხელშეკრულების მისადაგებას. მათ შორის განსხვავება არ არსებობს მით უფრო იმის გათვალისწინებით, რომ სკ-ის 398-ე მუხლის მე-3 ნაწილით დადგენილი მეორე მხარის თანხმობა საერთოდ არ არის ანგარიშგასაწვეი.¹⁰⁰ ხოლო მოვალე თუ ვერ გადაიხდის გაზრდილ თანხას, მაშინ მას შეეძლება გამოიყენოს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება, რომელიც იმავე ნორმითაა გათვალისწინებული. ერთი შეხედვით, განსხვავება ამ ორი ნორმის გამოყენების წინაპირობებშია – სკ-ის 389-ე მუხლის მიხედვით მისადაგება ხდება კანონით გათვალისწინებული მოვლენის დადგომის საფუძველზე, ანუ ავტომატურად, ხოლო სკ-ის 398-ე მუხლის მიხედვით კი მისადაგების განხორციელება დაზარალებული მხარის მიერ იმავე მოთხოვნის უფლების რეალიზაციაზეა დამოკიდებული. აღნიშნული მუხლის მიხედვით, თუ დაზარალებული მხარე არ მოითხოვს მისადაგებას, მაშინ ხელშეკრულება ავტომატურ მისადაგებას არ უნდა ექვემდებარებოდეს. თუმცა როგორც ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნის რეალიზაციისას, აგრეთვე ავტომატური მისადაგების შემთხვევაში ერთი და იგივე შედეგი დგება – ან მისადაგება, ან მისი შეუძლებლობის შემთხვევაში ხელშეკრულებიდან გასვლა. ამდენად, მოცემულ მუხლებს შორის კონკურენციის ზღვარი იშლება.

რაც შეეხება ნომინალიზმის პრინციპის შესაძლო კონკურენციას შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებასთან, ასეთ შემთხვევაში, სკ-ის 398-ე მუხლის წინაპირობების არსებობისას ამ უკანასკნელს უნდა

მიენიჭოს უპირატესობა, რათა დაცული იყოს როგორც ნომინალიზმის პრინციპის, ასევე ხსენებული მუხლის მიზანი.

ვალდებულების შესრულების ეკონომიკური შეუძლებლობის კონცეპტი გერმანულმა დოქტრინამ შეიმუშავა.¹⁰¹ ასეთი შეუძლებლობა მაშინაა, როდესაც ხელშეკრულების შესრულება შეუძლებელი ხდება ისეთ გარემოებათა შედეგად, როგორებიცაა, მაგალითად, ფულის ინფლაცია, პროდუქციის ფასების ზრდა და ა.შ.¹⁰² აღნიშნული ვითარება ანგარიშგასაწვეია სახელშეკრულებო სამართლიანობის კუთხით, თუმცა ხშირად სადავოა, აქ შესრულების შეუძლებლობასთან გვაქვს საქმე თუ მის გართულებასთან.

იმის გათვალისწინებით, რომ სკ ამ საკითხს ძალიან ვიწროდ და ამასთან ერთად არამართებულად აწესრიგებს, მოცემულ შემთხვევაში შეიძლება ვისაუბროთ სამართლიანობის (სკ-ის 325-ე მუხლი) და კეთილსინდისიერების (სკ-ის მე-8 III მუხლი) ზოგად კატეგორიებზე. გასათვალისწინებელია უმთავრესი მომენტი – ქართული სამართალი გერმანული სამართლის რეცეფციის შედეგად ჩამოყალიბდა და, განსხვავებით ანგლო-ამერიკული სამართლისგან, ის უპირატესად მიმართულია ხელშეკრულების შენარჩუნებისა და ვალდებულების შესრულებისკენ. აქედან გამომდინარე, შესრულების შეუძლებლობის საფუძველით მოვალის გათავისუფლება ვალდებულებისგან უკიდურეს შემთხვევაში უნდა იქნეს გამოყენებული სასამართლოების მიერ. ფულადი ვალდებულების კონტექსტში მით უფრო გასათვალისწინებელია კონტინენტურ-ევროპული სამართლის პოლიტიკა, რომლის მიხედვით, მისი შესრულების სუბიექტური შეუძლებლობა – საკმარისი თანხების არარსებობა, როგორც წესი, გამართლებას არ ექვემდებარება.¹⁰³

იმის გათვალისწინებით, რომ მოვალისთვის არასასურველი მდგომარეობა ფულის მსყიდველობაუნარიანობის გაზრდაა, არ იქნება მართებული თუ ვიტყვით, რომ ასეთ შემ-

¹⁰¹ ჩიტაშვილი (სქ. 57), 149.

¹⁰² ზოიძე (სქ. 38), 379.

¹⁰³ Васильев (სქ. 1), 141.

¹⁰⁰ ჩიტაშვილი (სქ. 57), 162.

თხვევაში შესრულების შეუძლებლობასთან გვაქვს საქმე, რადგანაც რეალურად მოვალეს აქვს ის ფული, რომლითაც ვალდებულება უნდა შესრულდეს. შესაბამისად, ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედება შეიძლება განხილულ იქნეს შესრულების გართულების (სკ-ის 398-ე მუხლი) და არა შეუძლებლობის კონტექსტში.

დასკვნა

ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედება თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების საფუძველია. თუმცა იმ უარყოფითი ეფექტის გაუთვალისწინებლობა, რომელიც გარკვეულ შემთხვევებში აღნიშნული პრინციპის მოქმედებას შეიძლება მოჰყვეს, დაუშვებელია. ამ მიმართულებით კი სამართალი თამაშობს წესრიგის დამდგენ როლს საბაზრო ურთიერთობებში, მიუხედავად იმისა, არის თუ არა ეს მისაღები ურთიერთობის მონაწილე გარკვეული სუბიექტებისათვის. საბოლოო ჯამში შეიძლება ითქვას, რომ ნომინალიზმის დანიშნულება მთელი ქვეყნის ტერიტორიაზე ვალუტის გამოყენების რეგულირებაში, სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველყოფაში გამოიხატება, რაც ასევე სამართლის ფიქციას წარმოადგენს. ნომინალიზმის პრინციპი, მართალია, ემსახურება საერთაშორისო კერძოსამართლებრივი ინსტიტუტის – საჯარო წესრიგის დაცვას, თუმცა იგი არ ანაცვლებს მისი შიდასახელმწიფოებრივი გამოყენების შესაძლებლობას. მართალია, ხელშეკრულების შესრულების პრინციპი მთელი კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების საფუძველია, რომლის კონკრეტული გამოვლინებაც ფულად ვალდებულებებში ნომინალიზმის მოქმედებით მიიღწევა, თუმცა არსებითად შეცვლილი გარემოებების შემთხვევაში ორივე ხელშემკვრელმა მხარემ (როგორც კრედიტორმა, ისე მოვალემ) შეიძლება ბოროტად ისარგებლოს ამ პრინციპით. სწორედ აღნიშნულის თავიდან აცილების მიზნით სამართალმა შეიმუშავა ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების წესი, რომელიც ფულად ვალდებულებებშიც (შესაბამისი წინაპირო-

ბების არსებობისას) შეიძლება იქნეს გამოყენებული. გამოიკვეთა ნომინალიზმის პრინციპის ალტერნატივები – მეტალიზმის პრინციპი, რომელიც სამართლის ისტორიის ნაწილად შეიძლება მივიჩნიოთ და ვალორიზმის პრინციპი, რომელიც, მართალია, დღესაც აქტუალურია, თუმცა მსოფლიოს სამართლებრივ სისტემებში მან მაინც ვერ მოიპოვა გაბატონებული მდგომარეობა. ამ მხრივ არც ქართული სამართალი არ აღმოჩნდა გამონაკლისი. სკ-ის 389-ე მუხლის სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობა არ ადგენს ნომინალიზმის პრინციპს, არამედ იგი მის საწინააღმდეგო გამოვლინებაზე მიუთითებს. აღნიშნული არ ნიშნავს იმას, რომ კანონმდებელმა არჩევანი ვალორიზმის პრინციპის სასარგებლოდ გააკეთა, რადგანაც აღნიშნული ნორმის მოქმედებას სასამართლოს მიერ მკვეთრად განსაზღვრული სფერო გააჩნია. უნდა დავეთანხმოთ იმ მოსაზრებას, რომ სკ-ის 389-ე მუხლის პირველ წინადადებაში საუბარია როგორც დენომინაციის (ფულის ერთეულის ზრდა/შემცირება), აგრეთვე ვალუტის კურსის ცვლილებაზე (ფულის კურსის ზრდა/შემცირება). აღნიშნული პოზიცია კი უნდა დაემყაროს არა მხოლოდ საკანონმდებლო ფორმულირების განუსაზღვრელ ხასიათს, არამედ უპირატესად იმ ეკონომიკური შინაარსის არგუმენტს, რომლის მიხედვითაც, ვალუტებს შორის არსებითი ცვლილება ყველა იმ ურთიერთობაში უნდა იქნეს გათვალისწინებული, სადაც ორივე ვალუტა ფიგურირებს, უცხოური ვალუტა - ვალის, ხოლო ეროვნული კი - გადახდის ვალუტის სახით.

სკ-ის 389-ე მუხლის ორივე წინადადება იმპერატიული ხასიათისაა და მისგან გადახვევის საშუალება მხარეებს არ აქვთ. რაც შეეხება ნომინალიზმის პრინციპს, მიუხედავად იმისა, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში საუბრობენ მის დისპოზიციურ ხასიათზე და ამდენად მისგან გადახვევის შესაძლებლობაზე, უფრო მართებული იქნება თუ ვიტყვით, რომ მხარეებს არ აქვთ მისგან განსხვავებულ წესზე შეთანხმების უფლება, თუმცა შეუძლიათ ხსენებული ნორმის მოქმედებით გამოწვეული უარყოფითი შედეგებისგან თავის დაცვა შესაბამისი

სავალუტო დათქმების გაკეთების გზით. ეს უკანასკნელი კი რისკებისგან დაცვას გულისხმობს.

გრძელვადიან ურთიერთობებში შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას ნომინალიზმის პრინციპის გამოყენება გაუმართლებელი უნდა იყოს. იურიდიულ ლიტერატურაში განხილული სავალუტო დათქმებიდან თანამედროვეობაში ვალის ვალუტად უცხო მყარი ვალუტის გამოყენება, აგრეთვე მასსა და გადახდის ვალუტას შორის ხელშეკრულებით თანაფარდობის დადგენაა გავრცელებული. ოქროს ღირებულების, ასევე ხელოვნური ერთეულის შესახებ დათქმები შესაბამისი ისტორიული ცვლილებების გამო აღარ გამოიყენება. საინდექსო დათქმების გამოყენება შესაძლებელია, თუმცა მეტად არაპოპულარულია.

სკ-ის 389-ე და 398-ე მუხლებს შორის კონკურენციის საკითხის გადაწყვეტას არ აქვს მნიშვნელობა, რადგანაც ორივე მათგანი ერთი და იმავე შედეგის გამომწვევია, ხოლო ნომინალიზმის პრინციპსა და სკ-ის 398-ე მუხლს შორის კონკურენციისას, ამ უკანასკნელი მუხლის გამოყენების წინაპირობების არსებობისას, უპირატესობა სწორედ მას უნდა მიენიჭოს. ნომინალიზმის პრინციპის მოქმედებასა და შესრულების შეუძლებლობას შორის კონკურენციის საკითხი არ დგას. კერძოდ, ფულის მსყიდველობაუნარიანობის არსებითი ზრდის შემთხვევაში, მოვალისთვის ვალდებულების შესრულება კვლავ შესაძლებელია, რადგანაც მას აქვს შესაბამისი ფული, უბრალოდ იმის გამო, რომ იგი გაუთვალისწინებელი ღირებულების დანაკარგის წინაშე დგება, შესრულების გართულებასთან გვაქვს საქმე.